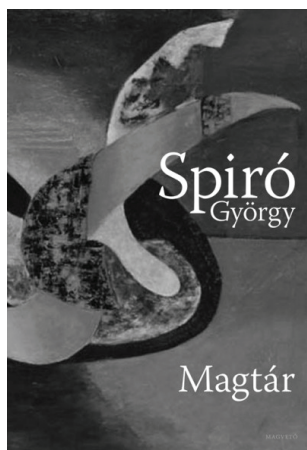

ÓCSAI ÉVA

Egy írói műhelyben

SPIRÓ GYÖRGY: MAGTÁR

Magvető Kiadó
Budapest, 2012.
348 oldal, 3490 Ft

”

Az elmúlt közel tíz év alatt, 2004 és 2012 között keletkezett írásokat tartalmazza Spiró György *Magtár* című kötete, amelynek műfaját bizonytalanul határozta meg a könyv szerkesztője, hiszen a védőborító esszéknek, a címlap pedig cikkeknek és tanulmányoknak írja le a kötetben lévő szövegeket. A sodró erejű, olvasmányos kötet címe jól foglalja össze a változatos műfajú, tárgyú és nézőpontú szövegeket, mivel a szerző pályájának és munkásságának sokféle területéről betermelt rövid, tömör írásait és néhány hosszabb tanulmányát tartalmazza a könyv. A műfaji sokszínűségnek részben az az oka, hogy a szerző különböző szerepeken keresztül szólal meg, amelyek gyakran egy-egy íráson belül is váltakoznak: hol a regény- és drámaíró, a költő, a dramaturg, hol pedig az egyetemi tanár, a tanulmányíró tudós, a kritikus és a könyvkiadói szerkesztő esszéit, kritikáit, portréit, publicisztikáit és tanulmányait olvashatjuk.

Akárcsak hasonló műfajú korábbi köteteiben, ezúttal is az önéletrajzi és vallomásos elbeszélő hang, a határozott vélemény és az élőbeszédet idéző mondatszerkesztés teszi személyessé a visszaemlékezéseket, a kritikákat és a tanulmányokat. Spiró György tárgyilagosságra törekedve, és az érzelmi viszonyulását sem leplezve rajzolja meg a portrékat, valamint a társadalom- és korrajzokat. Előző esszégyűjteményében (*Mit ír az ember, ha magyar*, 2003) nagy volt a szarcastikus televízió és filmkritikák aránya, és bár a kritikus hang a *Magtárban* is jelen van, a hangsúly az értékek felmutatása felé tolódott el.

A szövegek öt tematikus csoportot alkotnak. Az elsőben olyan kiváló rendezőre, pedagógusra, dramaturgra, színházi kritikusra és íróra emlékezik vissza a szerző, akit többnyire személyesen ismert, és közülük sokan nagymértékben befolyásolták a pályáját. A második részben kiemelkedő kortárs szociológusra, zeneszerzőre, íróra, költőre és irodalomtörténészre irányítja a figyelmet, a harmadik szövegcsoporthoz pedig a regényíró olvasónaplójába nyerünk betekintést,

amint 19. és 20. század eleji magyar regényeket elemez vázlatosan, az aktuálpolitikai párhuzamok hangsúlyozásával. A negyedik rész szintén visszaemlékezéseket és kritikákat tartalmaz, amelyek adalékokat nyújtanak Spiró György regényeinek a keletkezéséhez, és tematikusan kapcsolódnak az első rész írásaihoz (például a Major Tamásról és Molnár Gál Péterről szóló szövegekhez). Az ötödik részben végül a *Fogság* (2005) történelmi háttérét kifejtő előadás, valamint az oktatásról és a politikai helyzetről szóló publicisztikai írások következnek, amelyek keretet alkotnak a kötet első, színháztörténeti esszéjével, mivel szintén az aktuális magyarországi politikai, kulturális és mentális állapotokra reflektálnak.

Az írások egy részében meghatározó az a nézőpont, ahonnan a kultúra és a közélet jelenkori tapasztalatait a történelmi múlt eseményei alapján értékeli, és párhuzamokat tár fel a lokális és az univerzális események között, hogy választ adjon arra a kérdésre, hogy mit tanít nekünk a jelenről az egyetemes múlt. Az angol reneszánsz dráma hanyatlását vizsgálva például párhuzamot von a jelenkori magyar Cromwellek valamint a puritánok között, akik véget vetettek az Erzsébet-kori színháznak: „A humortalan, kíméletlen, önző, képmutató, mindenkit megrágalmazó, legázoló, kifosztó, csak és kizárólag a szerzésben érdekelt, ajkukon Isten nevével gyűlölködő puritánok, az úgynevezett »polgári kultúra« megteremtői utálják a világi kultúrát, a színházat pedig különösen.” (10)

A fenti idézet azt is szemlélteti, hogy Spiró György egyfelől pontosságra és objektivitásra törekszik a karakterek, az események és a folyamatok új nézőpontú leírásában, másfelől nyíltan megfogalmazza a véleményét. Szubjektív észrevételei között azonban olykor túlzó, leegyszerűsítő és emiatt igazságtalan általánosításokat is megfogalmaz: „A mai magyar nemzedék az előző magyar nemzedékek minden küzdelmét és áldozatát semmivé teszi, lerombolja, sőt hint a helyére.” (56)

A fiatalabb korosztályokkal szembeni türelmetlenségét az is érzékelteti, hogy bár az írásokban visszaemlékezik mestereire, tanáira és kiemelkedő pályatársaira, ám név szerint egyetlen tanítványára sem hívja fel a figyelmet – általánosságban jegyzi csak meg, hogy néhány hallgatónál öröm volt együttgondolkodni –, holott évtizedekig tanított az egyetemen. Ugyanakkor az írások azt a tanári egyéniséget is felfedik, akit a megismerés vágya, a kíváncsiság és a tanítás láza fűt, aki egyszerű és közvetlen nyelven igyekszik megosztani legfrissebb ismereteit és legújabb felismeréseit. Az összefüggéseket szemléletesen, humorosan és olykor ironikusan ismerteti, mint például Hubay Miklós drámáinak elemzésekor: „Mintha Plautus azt mondaná: igaz ugyan, hogy a példaképem Arisztophanész, de tessék engem Aiszkhüloszként is tisztelni.” (27)

Spiró György a pályatársait a regény- és drámaíró eszközeivel vizsgálja, pontos jellemrajzokat készít róluk, megvizsgálja a motivációjukat, a tetteik mögötti mozgatórugókat. Szintén a regényíró nézőpontjából elemzi a 19. századi és a 20. század első felében készült magyar regényeket, ugyanis a róluk készült vázlatos írásokban a szerzők írói módszereit kutatja, emellett kedvet csinál a könyvek újraolvasáshoz, és vitaindító kérdéseivel a továbbgondolásra bátorítja az olvasót.

A kötet alapján ismét láthatóvá válik, hogy irodalomtörténészként a háttértudása a magyar mellett több kelet- és nyugat-európai ország nyelvére, szépirodalmára és kulturális hagyományaira is kiterjed, ezért a kortárs magyar közéleti és társadalmi folyamatokat e kultúrák viszonylatában értékeli. Írásaiban történeti szempontokat érvényesít, realista és tényszerű szemléletmód jellemzi, amikor pedig mások írásairól formál véleményt, olyan elemeket

méltat, amelyek a saját írásaira szintén jellemzőek. Mint a *Shakespeare-szerepösszevonásai* (1997) című kötet szerzője és az Erzsébet-kor kutatója, Székely György hasonló tárgyú, *Lángözön* című könyvét például így ítéli meg: „Óriási tudásanyag, egyszerű és érthető fogalmazás, világos szerkesztési elvek, az anyag iránti szenvedélyes, szerelmes elfogultság.” (93) Spiró ezeket a szempontokat érvényesíti egyebek közt a Bodor Ádám tárcanovelláiról készült alapos, pontos és lényegre törő kritikájában is.

Írásaiban hangsúlyos a szolidaritás, az elesettek és az üldözöttek iránti részvét kifejezése: „egyik rendszer a másik után, egyik kormányzat a másik után árulja el a legkiszolgáltatottabb állampolgárait”. (80) Ez a szemlélet nemcsak a publicisztikai tárgyú cikkeket, hanem az irodalmi szövegek elemzését is meghatározza, amelyeket gyakran az aktuális társadalmi és politikai viszonyok kritikájaként értelmez, mint amikor Krúdy *A vörös postakocsi* című regényéről ír: „Akkor is áru volt az ember, akkor is a margóra szorult, akinek a lelkében maradt valami emberi. Krúdy az egykori tisztaságot látta meg a tébolyultakban, az öngyilkosokban, és bukásukban is rájuk idézte a hajdani szépségüket.” (163) Ez a megközelítés visszatér a Móricz- és az Örkény-szövegek elemzésekor is: „Mindenki fölösleges Magyarországon is, akiben erő, emberség, akarat van. (...) Ha nem fejlődünk, elpusztulunk. Ady kimondta, megélte, belepusztult.” (190) „Nem láthatta előre [Örkény István], hogy egyes osztályok tagjainak merőben a származásuk miatt az áhított demokráciában kitelepítésben, jogfosztásban lesz részük, és nem a tetteik, nem a munkájuk, hanem a származásuk alapján fogják őket megítélni.” (199) Ez utóbbi gondolatot, a magyar zsidók üldözésének és az egyéni identitás meggyalázásának a részleteit részletesen is kifejti *Az identitás-tulajdonítás* című írásban.

A kötet több olyan részletet tartalmaz, amelyben Spiró György nemcsak elbeszélője a múltbeli eseményeknek, hanem a szereplője is, és ezek a referenciális, önéletrajzi részeket valamint az anekdoták a szerző fikciós alkotásaival együtt önéletrajzi teret hoznak létre. Ebben az élettörténeti kontextusban az önironikus és önkritikus mozzanatok mellett gyakran találkozhatunk olyan szöveghelyekkel, ahol a szerző műveltségét és kiemelkedő szakmai tudását állítják előtérbe a megelevenített írók, szerkesztők, színházi művészek, így például a rendező, Babarczy László is, aki a korabeli tervek szerint az Erzsébet téri Nemzeti Színház főrendezője lett volna, egy nemzetközi fesztivál tervét ismertette a szerzővel, amely a kelet-európai színházak részvételével jött volna létre. A nagyívű terv szerint Budapest a világszínház szellemi központjává és nemzetközi oktatási központtá vált volna, a fesztiválhoz pedig Spiró György választotta volna ki az előadásokat.

Az akkor elképzelt és megghiúsult jövő képe mellett kevésbé derűlátó előrejelzések is olvashatók az esszéiben a lehetséges jövőről. A szuverén hangú, élvezetes szövegek ugyanakkor beavatnak a regény- és drámaíró által felidézett szakmai múltba, írásai keletkezésének hátterébe, valamint új irodalom- és kultúrtörténeti összefüggéseket tárnak fel.